- Az ivararányuk 3:8 a tojók javára.
- A kisebb faroktollhibákon kívül egyéb sérülés, betegség nem volt észlelhető rajtuk.

Ideiglenesen 9x6x3,5 m-es röpdébe kerültek, mert előzetesen nem tudtunk meggyőződni arról, hogy milyen mértékben röpképesek, mivel túl sokáig húzódott a hivatalos procedúra a szállításukat illetően és a késő őszi érkezésük a túlélési esélyüket tovább rontotta volna, ha azonnal elengedjük őket. A madarak néhány napos, alaposabb megfigyelése megerősítette azt az elhatározásunkat, hogy mindenképpen át kell teleltetni őket, s csak tavasszal (április) lehet megkezdeni visszavadításukat. Sürgősen elkezdtük összeszedni anyagi erőinket az átteleltetésre alkalmas röpdék mielőbbi felépítéséhez. Míg az új volierek épültek, jó alkalmunk volt a viszonylag kis helyre összezsúfolt madarak társas viselkedését megfigyelni, amely végül is a kommunikációs készségüket fejlesztette. Mivel ezek a példányok egymástól 3-4 hetes kortól kezdődően el voltak különítve, így számos fiókakori elem most erősödött meg bennük. Néhány napos viszonylagos nyugalom után elkezdődtek a "rangsor viták" az egyes jobb ülőhelyekért, így a rangsor végére került egyedek egyre rosszabb ülőhelyekre kényszerültek (földre, tuskóra, stb.). Ebből eredően néhány hét alatt két példánynál talpfekélyesedés alakult ki. A táplálékosztásnál is komoly összecsapások voltak a domináns példányok között, ilyenkor míg jól nem laktak, a többiek csendben üldögéltek. Napközben, táplálkozás után is napirenden voltak az "összerugások". Sokszor már az is elég volt, ha egy alacsonyabb rangsorban lévő túl közel merészkedett a másikhoz. A személyes távolságtartás (personalis distancia) miatti egyre gyakoribbá váló és egyre erősödő összeütközések komolyabb sérüléseket is eredményeztek. Egy tojó madár begyén ejtett vérző sebét és egy kis hím csűdjének így módon szerzett sérülését kellett kezelnünk.

Sokat segített a túzsúfolt madarak helyzetén, amikor végre elkészült 4 db. új, egyenként 6x6x3,5 m-es volier. A madarakat szétválogattuk, 2-2-2-2-3-as elrendezésben lettek elhelyezve. Igyekeztünk a meglévő hierarchia viszonyoknak megfelelően elkülöníteni őket. Ezt többször is meg kellett változtatni, míg végre egy volierbe közel azonos erőnlétű példányok kerültek. A talpfekélyeseket is elkülönítettük, puhább üléslehetőségeket biztosítva nekik gyógyulásukhoz. Az ősz és a tél folyamán táplálékuk zömét naposcsibe tette ki, de emellett még kaptak borjú, marha és naposbárány dögöket. Az utóbbiakat abból a megfontolásból, hogy a csőrük és karmaik is erősödjenek az inas részek tépése során. Március elejétől rendszeresen kaptak élő nyulat is. (kb. 180 db-ot etettünk fel velük). Célunk az volt, hogy a zsákmányolást először volieren belül sajátítsák el, esetleg gyakorolják be. A tanulási folyamat itt még gyorsabban korrigálható, ill. ismételhető meg egy - egy sikertelen zsákmányszerzési kísérlet. A folyamatos és rendszeres "dresszírozás" ugyanis feltétlen szükséges az önálló vadászkészségük kifejlesztéséhez. (1-1,5 kg-os nyulakat kaptak minden másnap.)

Április elején a HNP egyik legjobb ragadozómadaras élőhelyén, miután előjöttek téli álmukból az ürgék, és megjelentek az első vad parlagi sasok, kijelöltük azt a helyet, ahol felépítettünk egy 2x3x2 m-es platformot 4 m magasan. Ez a "szoktató volier" körberácsozott volt, az egyik oldala levehető mobil idommal. A sasokat kettesével helyeztük ki a szoktató volierbe, s kb. 1 hetet töltöttek benne. Itt kaptak táplálékot és vizet. A röpde közelében a puszta több pontján berendeztünk etetőhelyeket, ide borjú, bárány, birkadögöket helyeztünk ki a szoktatás idejére, majd később még naposcsibe dögöt is szórtunk ki folyamatosan. Ezáltal igyekeztünk minél több vad parlagi sast odavonzani, hogy a tapasztalatlan, fiatal kieresztett sasok könnyebben találjanak rá a táplálékra, s közben kapcsolatba is kerülhessenek a fajtársakkal. A volierben eltöltött 5 hónap alatt a sasok

nagy része lényeges változáson ment keresztül. A túl szelíd madarakból a volierekben is sokat repülő, mozgó, s a gondozóktól már részben menekülővé váltak. Maradt viszont 3 olyan "inprint" sas, amely a közeledésünkre kolyogva szállt le és szárnyait széttárva kérte a táplálékot. Ezeket a példányokat hagytuk a visszavadítás során a legkésőbbre, de még így is számtalan komplikáció adódott.

A rendszeres etetést, a szoktató röpde környékén az első elerecsztés előtt néhány nappal (április 2-án) kezdtük el, s még jelenleg is (szeptember) folytatjuk. A kibocsájtó helyen állandó őrzést biztosítottunk. Az elerecsztések alatt és után a területet jól felkészült ornitológusokkal figyeltettük. A megfigyelésekről naplót vezettünk, naprakészen. A madarakat elerecsztés előtt meggyűrűztük, (a gyűrűn külön szerepelt a HNP telefonszáma), továbbá egyedi jelöléseket is végeztünk, különböző testtájaikat megfestettük vörös, vízoldékony festékkel. (hát, nyak, farok, szárny, stb), így a szabadban nagyobb távolságról is viszonylag jól azonosíthatók voltak. A sasokat 6 időpontban egy hetes szoktató volierben tartózkodás után engedtük szabadon .

A kiengedett madarak zöménél a természetes környezetükhöz való alkalmazkodás nehézségei szinte egyedileg jelentkeztek viselkedésükben. A számukra még teljesen új élettér számtalan eddig ismeretlen, új helyzeteket produkált, amit gyors válaszreakciókkal kellett vona megválaszolniuk, de nem mindig voltak erre képesek.

Az első 2 példány kieresztése

Az egyik madár a folyamatos megfigyelés végéig szinte naponta nyomonkövethető volt, rendszeresen visszajárt az etetőhelyekre, a volier közelében, többször annak tetején éjszakázott. A vad sasokkal való

kapcsolatteremtés (táplálékkéregetés, együtt való fölkörözés, első zsákmányszerzési próbálkozások) mind a kibocsájtóhely közelében zajlottak. A másik példány viszont egy nap múlva eltűnt, s csak egy hónap múlva jelent meg ismét a volier környékén, akkor is rövid időre. Nincs információnk, hogy ezen idő alatt hol tartózkodott!

A második 2 példány kieresztése

A kiengedést követő néhány napig az etetőhely és a volierek között mozogtak, de jött egy erős szélvihar, s mindkét madarat elsodorta kb. 5 km-re, ahonnan nem tudtak visszatalálni az etetőhelyekre. A közelben tartózkodó juhnyájból két akkor ellős anyajuh bárányát (születés után néhány perccel) zsákmányolták. Néhány nap múlva az egyik példány ismét alacsonyan körözött a nyáj felett, de a juhászok elzavarták. Három hónap múlva a kibocsájtóhelytől kb. 40 km - re figyelték meg az egyik példányt.

A harmadik 2 példány kieresztése

Az egyik példány 1 nap múlva a kiengedést követően eltűnt a környékről, s nincs róla többé megfigyelés. A másik példány viszont 2 nap múlva tűnik el, s csak két hét után jelenik meg ismét a volier és az etetőhelyek környékén. Majd 1 nap múlva ismét eltűnik és 3 hét múlva újra megjelenik az etetőhelyen és a volier környékén, ahol folyamatosan tartózkodik közel 1 hónapig, rendszeresen megjelenve szinte naponta.

A negyedik 2 példány kieresztése

A kiengedést követően a hátukra szerelt rádióadó miatt erősen stresszes állapotba kerültek, menekülési reakciót abszolút nem mutattak, a földön üldögéltek, s mindenáron igyekeztek csőrükkel eltávolítani az adót. Így kénytelenek voltunk a madarak érdekében az adókat leszerelni. Ezután már bátrabban próbálkoztak a repüléssel, alacsonyan, rövid távokat tettek meg a pusztában, utána a földön üldögéltek órákig, komfort mozgásokat végezve. Néhány nap múlva az egyik példány fölkörözött, és egy erős széllel elsodródott az etetőhelytől kb 10 km távolságra, s nem talált visza. Ott egy háziliba telep tanyaudvarára szállt be, ahol először ivott a kitett gyerekkádból, majd táplálékkérő hangot adva, a földön szaladva ment a gondozók felé, akik nem bántották, mivel meglátták a lábán a gyűrűt, s a HNP telefonszámát. Később a sas felült a libák kifutója fölé, s nézegette őket, de nem támadta meg egyiket sem. Valószínű, hogy nem ismerte fel bennük a zsákmányt! Este felgallyazott az udvar magas nyárfájára. Visszafogás után ismét a szoktató volierbe került, nagyon kiéhezett állapotban. A másik példány is elkóborolt az etetőhelyektől 8-10 km-re, s egy halastórendszer egyik kiszáradt medrében, réti sasok társaságában üldögélt, nézve, amint azok halat fogyasztottak. Ez a parlagi sas pár nap múlva visszatalált az etetőhelyre. Egy hét után ismét szabadon engedtük a szoktató volierből a befogott sast. Ezután rendszeresen visszajártak a kihelyezett dögre táplálkozni. Az ismételten szabadon engedett példány a közeli juhtelep egyik vizes árkába is rendszeresen bejárt inni. Ugyanez a példány sikeres, önálló ürge zsákmányolás után 5 m-re bevárt, s csak heves zavarásra ment el! A megfigyelési idő alatt kb. 10 km-es sugarú körben mozogtak a sasok, ahonnan rendszeresen visszajártak a kibocsájtó hely környékére.

Ötödik példány kieresztése

Ez a példány egy kistestű hím volt. A kibocsájtást követően már az első percekben feltűnt, hogy rendkívül jól repült. Három hétig rendszeresen a környéken mozgott, s az első napokban még 15-20 m magasan körözött a fejünk felett, amikor az etetőhelyekre táplálékot vittünk. Később már 80 - 100 m-es távolságból elszállt közeledésünkre.

Hatodik 2 példány kieresztése

A két példány közül a tojó rendkívül szelíd volt. A madártelep volierjébe kotyogva szállt le lábaink elé, amikor táplálékot vittünk be nekik, mégis érdekes módon több mint egy hónap természetben való kinttartózkodás után került csak meg, miután egy erős vihar leverte egy tanya közelében, ahol befogták. A kibocsájtási helytől mintegy 16 km-re került meg. Három hét múlva újra elengedjük. A szoktató volier közelében tartózkodik, zavarásra már odébb száll, két hétig rendszeresen visszajár az etetőhelyekre, majd eltűnik. A másik példányt még megfigyelik, kb. 10 km - re a voliertől közelre bevár, de zavarásra szintén elszáll.

Összefoglalás

A "kibocsájtó hely" kiválasztásánál a legfontosabb szempont az volt, hogy a legkedveltebb táplálék állatuk, az ürge minél nagyobb számban és gyakoriságban forduljon elő a területen. Ez egyébként egybeesett a vadon élő sasok előfordulási területével is. A megfelelő helykiválasztás a sikeres elvadítás legfontosabb feltétele, a faj igényeit minden szempontból kielégítő élőhelyekről minimális az elvándorlás. Döntő szempont, hogy minél

kevesebb lehetőségük legyen (főleg a kibocsájtást követő napokban) az emberrel való találkozásra, amikor a még "idegennek" számító környezetben esetleg nem adekvát válaszokat adhatnak bizonyos helyzetekben. Ezért felkészítettük a térségben gazdálkodó juhászokat, hogy mi a teendő, ha a vörös színnel jelölt sasok tűnnének fel közelükben. A sasok egyedi jelölése, valamint a gyűrűre szerelt telefonszámos cédula jó szolgálatot tett, két alkalommal is így kerültek vissza madarak hozzánk.

A szabadon engedett sasoknál az első hét volt a legkritikusabb időszak, ugyanis ezalatt kellett nekik megtanulniuk, hogy hol vannak az etetőhelyek, illetve bizonytalan röpkészségüket is ezen időszakban kellet folyamatosan tökéletesíteni. Tapasztaltuk, hogy ezen időszakban roppant fontos volt számukra az ivási, illetve fürdési lehetőség. Az e célból kialakított fürdőhelyeket rendszeresen felkeresték. Az "inprint" példányok az első hét után leromlott kondícióban kerültek meg, nem találták meg az etetőhelyeket, röpkészségük pedig nem volt elégséges az önálló zsákmányszerzéshez. Ezért keresték a számukra "ismerős" pozitív élményt jelentő ember közelségét, s itt próbáltak táplálékot koldulni. Az idő múlásával javult a helyzet, amikor megpróbáltak a vad sasokkal kapcsolatot teremteni, azoktól elkoldulni a zsákmányukat. Többször megfigyeltük, hogy a vad sasokkal verekedtek az általuk elejtett zsákmányért. A júniusi megfigyelések egyre több sikeres zsákmányolást regisztráltak, ezt annak tulajdonítjuk, hogy az idei, fiatal, még tapasztalatlan ürgefiak előmerészkedtek kotorékaikból. Azonban általános megfigyelés volt, hogy a parlagi sasok (vadak és elereszettek is) zsákmányuk egy részét nem önállóan fogják, hanem más, kisebb, sikeresebben vadászó madaraktól ragadják el (egerészölyv, barna rétihéja, stb.). A visszavadítás utolsó fázisaként a térségben mozgó, sikeresen zsákmányoló, de az emberrel még mindig igen "bizalmasan" viselkedő sasokat tudatosan kezdtük el zavarni. Ezzel igyekeztünk az

ember-sas kapcsolatát "normalizálni", a többé-kevésbé kiépült feltételes reflexeket negatív "ellen reflexekkel" kioltani. A sasok kíméletes "elverése", a megismétlődő negatív élmények hatására gyorsította az önállóvá válásukat. A megfigyelési adatokból azt az óvatos következtetést vonhatjuk le, hogy a 11 szabadon engedett példányból 6-7 egyed életbenmaradási kilátásai biztatóak. Nem tudjuk, hogy ha ez a 11 fióka természetes fészekből repült volna ki, mekkora lenne a fiatalkori elhullás közöttük. Mindenesetre a fiókakorban kiszedett sasok visszavadítása a teljesen kifejlődött, már röpképes madaraknál igen hosszú, több hónapos, szinte egyedi előkészítést igényel. A túlélési készségük alapos kondicionálása némi lehetőséget ad arra, hogy meg lehessen próbálkozni szabadon engedésükkel. Úgy tűnik eddigi tapasztalatainkból, hogy nagyon hosszadalmas tanulási folyamat szükséges a kellő gyakorlat megszerzéséhez, ami éveket is jelenthet egy-egy példánynál, hogy az ivarérési kort elérve majd teljesen azonos adottságokkal rendelkezzenek, mint vad társaik.

Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk megköszönni mindazok segítségét, akik nélkül ezt a munkát nem tudtuk volna elvégezni:

HNP Igazgatóságának

WWF Magyarországi Irodájának

MME Kelet-Európai Parlagi sas Védelmi Munkacsoportjának

Aquila Kft-nek

Külön köszönet illeti áldozatos munkájukért az alábbiakat:

Bagyura János (MME)

Bessenyei László Bence (HNP)

Ecsedi László (HNP)

Tar János (HNP)

DUDÁS MIKLÓS - GYARMATHY ISTVÁN

Pocokveszély - nincs más kiút csak a méreg?

1. Országos kampány

Őszről őszre országos kampány tanúi lehetünk. Helyi és országos újságok, sőt a Földművelésügyi Minisztérium külön erre a célra kiadott szórólapja is veszedelmes méreteket öltött pocokinvázióval riogat. Ez utóbbi szórólap a védekezés elmaradása esetére pénzbüntetést is kilátásba helyez:

"A növényvédelmi jogszabályok úgy rendelkeznek, hogy aki földet használ, növényt termeszt, feldolgoz vagy tárol, köteles a károsítók ellen védekezni. Ennek elmulasztása esetén 10000 Ft.- ig terjedő pénzbírsággal sújtható, és költségére közérdekű védekezés rendelhető el." Nem kételkedünk a növényvédelmi szakemberek előrejelzésében, s elfogadjuk: a nagyszámú mezei pocok valóban érzékeny károkat okozhat. Az egyedüli dolog, ami a toll megragadására késztetett bennünket az, hogy a felhívások közzétevői a védekezést csak és kizárólag mérgekkel, pocokirtó szerekkel látják kivitelezhetőnek, alternatív, "szelidebb" módszerekről nem esik szó.

Az FM szórólapja rikító, piros betűkkel figyelmeztet: Pocokveszély! A védekezésre ajánlott szerek veszélyeire ugyanakkor csak szerény utalásokat tesz. Így pl.: a Thionex 50 WP - t, Thiodan 50 WP - t, Thionex 35 EC - t csak 80 órás növényvédelmi szaktanfolyam elvégzését igazoló bizonyítvánnyal rendelkező használhatja. (Meg aki hozzájut?) A Polytanol, Delicia Gastoxin kizárólag egészségügyi gázmester irányítása mellett alkalmazható. A Redentin 75 szabadon vásárolható, ám itt is felhívják figyelmünket: nem árt vigyázni, hogy ne okozzon egyéb vadpusztulást (nyúl, őz). A növényvédelmi szakemberek arra már nem térnek ki, hogy